

BIBLIOGRAFIE

- K. DEGRIJSE : "De Oostendse Chinahandel (1718-1735)", in Belgisch Tijdschrift voor Filologie en Geschiedenis, deel LII, jaargang 1974, pp. 306-347.
- W. TREUE : "Het Porselein in het Handelsgebied van de Oostenrijkse Nederlanden tijdens de 18de eeuw", in Wetenschappelijke Tijdingen, XII, 1952, pp. 337-345.
- R. PICARD, J.P. KERNEIS, Y. BRUNEAU : "La Compagnie d'Ostende", in "Route de la Porcelaine", éd. Arthaud, Paris, 1966, pp. 147-152.
- K. DEGRIJSE : "De Organisatie van de Oostendse Chinahandel (1718-1735)", in Mededelingen van de Marine Academie, Boek XXIV, 1976-1977, 1980, pp. 19-57.
- A.-M. MARIEN-DUJARDIN : "De Porseleinweg - Invloed van het Verre Oostend op de Europese Keramiek", Bellevuemuseum, Brussel, 1983.
- Ch. KONINCKX : "Andreas Jacobus Flanderin - Een achttiende eeuwse middelgrote Koopman" in Bijdragen tot de Geschiedenis, 1973, pp. 243-290.
- Ch. KONINCKX : "The First and Second Charters of the Swedish East India Company (1731-1766)", Van Ghemmet Publishing Co, Kortrijk, 1980.

DE EERSTE KERK VAN OOSTENDE

door J.B. DREESEN

Als men over de eerste kerk van Oostende spreekt wordt meestal VLIETINCK aangehaald (1). Op het eerste zicht lijkt dit normaal want deze eminente historicus van Oostende is de enige die daarover, in een recent verleden, schreef. Het ligt in de bedoeling van deze bijdrage hier nader op in te gaan.

VLIETINCK citeert Jacques DE MEYERE, pastoor van Blankenberge, die in de 18de eeuw een Kroniek van Vlaanderen schreef onder de naam COMPENDIUM CHRONICORUM FLANDRIAE per IACOBUM MEYERUM BALLIOLEN - SEM. Deze analen werden in 1531 te Brugge uitgegeven. In 1538 verscheen een Nurembergse druk en in 1568 een Antwerpse (2).

Na verwerping van een zogenaamd vernoemen van Oostende (bij een later onderzoek bleek dat Hoogstade te zijn) in verband met een schenking die een zekere Goberecht VAN STEENLAND in 814 deed citeert VLIETINCK echter wel de voornoemde auteur in verband met de stichting van de eerste kerk te Oostende.

Wij citeren uit VLIETINCK (blz. 28) :

"Iets dat minder opwerping lijdt is de bewering van denzelfden kroniekschrijver dat Robrecht de Fries - hetzij uit dankbaarheid om zijn overwinning over Gravin Richildis en Koning Filips I, door hem aan de voorspraak van de Heilige Petrus toegeschreven : hetzij op bevel van de Paus om de moord op diens neef uit te boeten - verscheidene kerken ter eer van dien heilige deed bouwen of herstellen ook te Oostende bouwde hij een kerk aan de prins der apostelen toegewijd ten jare 1071. 't Was de eerste kerk van Oostende". Einde citaat.

Sedert het verschijnen wordt deze tekst zonder discussie aangenomen.

Laten wij deze tekst iets kritischer bekijken.

- a. Omstreeks het jaar 1000 begon op onze kust de zogenaamde Duinkerke III A-transgressie waarvan de invloed ongeveer 70 jaren duurde. Het langwerpig schorreiland TESTEREP werd bij deze gelegenheid door de wateren van Duinkerke III A overspoeld. De bewijzen hiervan vinden we in de abdiarchieven want tussen 992/994 en 1065 wordt TESTEREP niet meer genoemd (3). Volgens J. DE MEYERE zou reeds 6 jaar na de hervermelding van TESTEREP (1065), op het oostelijk uiteinde ervan, voldoende bewoning geweest zijn om een kerk te bouwen. Dit is mogelijk maar lijkt zeer onwaarschijnlijk. De duur van de invloed van de transgressie maakte de in 994 voor de stormvloed gevluchte Oostendenaar (in zoverre die er toen was) in 1065 zo maar eventjes 70 jaar ouder. Een stelling van eventuele terugkerende inwoners kan moeilijk aangehouden worden.
- b. Blijkens een tekst uit 1548 werd de kerk van Oostende op het grondgebied van de parochie Mariakerke gebouwd. Hiervoor moest sedertdien de oude kerk van Oostende een jaarlijkse rente betalen. Deze rente bedroeg XX schellingen parisis en kwam toe aan de kosterij van Sinte Mariakerke (4). Het eigenaardige is echter dat Mariakerke voor het eerst opduikt in de archieven in het jaar 1171 als "Sinte Mariacapella". Mariakerke was dus in 1171 (dat is 100 jaar na de zagezegde oprichting van de kerk van Oostende) nog geen parochie. De eerste vermelding als parochie dateert van 1235 (5). In die tijd richtte men een parochie op als er voldoende mensen woonden om de parochiepriester te onderhouden. De eerste kerk van Oostende kan dus ten vroegste tussen 1171 en 1235 gebouwd zijn. Door de verwijzing naar "parochie Mariakerke" in de tekst van 1548 is het waarschijnlijker dat dit na 1235 gebeurd is. De vroegste vermeldingen van Oostende komen eerst voor in archiefstukken uit 1265.
- c. Een derde punt dat we in beschouwing moeten nemen is de betrouwbaarheid van de Annalen van J. DE MEYERE. Hiervoor gaan we te rade bij de historicus Victor FRIS die een analyse maakte van de annalen van J. DE MEYERE (6). Zijn conclusie was dat men best aan de originele stukken, geciteerd door DE MEYERE, de voorkeur geeft en enkel op DE MEYERE vertrouwt voor de teksten waarnaar hij refereerde en die niet meer bestaan. Ook moeten we rekening houden met het feit dat :
OUDEGHERST, de Annalen van J. DE MEYERE in het Frans vertaalde (Antwerpen 1571).
Nicolas DESPARS, dit in het Nederlands deed (Brugge ca. 1590).
Jean Jacques MARCHANT, er ruim uit putte voor zijn Commentari (1595).
Jean Baptiste GRAMAYE, hetzelfde deed in zijn Antiquitates (1608).
Antonius SANDERUS, dat deed in zijn Illustrata (1641).
Zij moeten allen gelezen worden met dezelfde voorzorg waarmee J. DE MEYERE moet gelezen worden, dit wil zeggen met een voorkeur voor de originele teksten.
- d. Jacques DE MEYERE zegt in zijn Annales (blz. 28) dat Robrecht DE FRIES als boetedoening kerken, gewijd aan Sint Petrus, liet bouwen in BRUGGE, TIELT, HULST, BERGUES, OOSTKAMP, OOSTENDE, TIELT, MARLEBEKE en ZWIJNAARDE. Nu gingen wij na welke de oudste archiefvermeldingen waren van die plaatsen bij DE FLOU (7) en bij M. GYSSELING (8). Terzelfder-

tijd contacteerden we de lokale archiefcentra en Geschied- en Heemkringen met de vraag of de stelling van J. DE MEYERE door latere opzoekingen gestaafd of bevestigd werden.

Al die info vatten we samen in de volgende lijst :

- BRUGGE Bij DE FLOU, eerste vermeldingen 843, 870
Bij GYSSELING, eerste vermeldingen 840, 875
Stadsarchief Brugge baseert zich voor de Sint Pieterskapel op een in de 19de eeuw aangebrachte plaat met de volgende tekst : "Robrecht de Fries. 1080"
- IEPER Bij DE FLOU, eerste vermeldingen 961, 1066
Bij GYSSELING, eerste vermelding 1066
In Ieper zijn de meningen verdeeld. Algemeen spreekt men op basis van DE MEYERE over de bouw in 1073 (?)
Volgens F. DE SMIDT (1940) zou dit 1173 moeten zijn
- HULST Wordt bij DE FLOU niet vermeld
Bij GYSSELING, eerste vermelding 1139
Heemkring "De vier ambachten" zegt dat de verhalen over een in 1071 heropgebouwde Sint Pieterskapel op geen concrete gegevens steunen
- BERGUES Bij DE FLOU, eerste vermeldingen 944, 981
Bij GYSSELING, eerste vermeldingen 1037, 1103
Wij kregen nog geen antwoord op onze vraag
- OOSTKAMP Bij DE FLOU, eerste vermeldingen 961, 1089
Bij GYSSELING, eerste vermeldingen 1089, 1110
Wij kregen nog geen antwoord op onze vraag
- OOSTENDE Bij DE FLOU, eerste vermeldingen 1105, 1119
Bij GYSSELING, niets over Oostende, wel "in orientale fine in Testrep" 1115
- TIELT Bij DE FLOU, eerste vermeldingen 1105, 1119
Bij GYSSELING, eerste vermeldingen 1106, 1110
Heemkring "De Roede" liet ons weten dat de meeste historici zich baseren op een tekst uit SANDERUS die spreekt over de bouw van een Sint-Pieterskerk onder Robrecht de Fries in 1092 (?)
- MARLEBEKE (MERELBEKE ?) Komt niet voor bij DE FLOU en ook niet bij GYSSELING
Stedelijke dienst Merelbeke liet weten dat buiten de vermelding van DESPARS (lees DE MEYERE) er een eerste archiefstuk is over de kerk uit 1108
- ZWIJNAARDE Niet bij DE FLOU
Bij GYSSELING, eerste vermeldingen 1114, 1122
Dezelfde vermelding als bij de kerk van Merelbeke

Op basis van deze lijst kan men opmaken dat er nog heel wat duistere punten aan de "Robrecht de Fries 1071" theorie zitten en dat niet alleen te Oostende.

Van de eerste kerk (of kerken) van Oostende zijn ons weinig, zo niet geen, beelden overgebleven.

Het enige dat tot op dit ogenblik terug te vinden is, is de afbeelding van een kerk op de oudst gekende zegel van Oostende. Het is een afdruk die voorkomt op een stuk van 1335. Hierop staat Sint Petrus afgebeeld met in de ene hand twee sleutels en in de andere hand een kerkje. Ook de zegelafdruk op een stuk uit 1504 geeft ongeveer hetzelfde beeld (10).

Het is een modest kerkje zonder toren. Niet zo erg ongebruikelijk want een toren bouwen was een zware financiële last. Denk maar aan onze (vermoedelijk) 3de kerk die omstreeks 1436-38 gebouwd werd en eerst omstreeks 1485 een toren kreeg (het onderste ervan behoort nog bij onze Peperbus). Ook in de 17de eeuw werden in Zandvoorde, Bredene en Oudenburg nog kerken gebouwd zonder toren. En ons huidig Sint Godelievekerkje kreeg nooit een toren.

Dat Sint Petrus met een kerk in de hand wordt afgebeeld is niet zo ongebruikelijk, ik denk aan het zegel van Torhout waarop hij staat afgebeeld met een Sint Pieterskerk, met toren.

Nu is de zegel van 1335 een tweede zegel van Oostende. De oude zegel werd vernietigd in 1303, op bevel en in tegenwoordigheid van Filips, zoon van Gewijde VAN DAMPIERRE. Hoe de vernietigde zegel eruit zag is voorlopig niet te achterhalen. Voorbeelden van de nieuwe zegel van 1303 vinden wij op oorkonden van 1309, 1335 en 1386 (11).

Er bestaat echter een goede kans dat de eerste kerk van Oostende er zal uitgezien hebben zoals ze op die zegel stond. In 1303 was Stad Oostende nog geen 40 jaar oud en waarschijnlijk niet erg groot. Daarbij moeten de inkomsten van de stad, zonder haven, met enkel een in 1285 uitgediepte en verbrede watergang, niet zo erg hoog zijn geweest.

Tot hier deze probleemstelling in verband met onze eerste kerk.

De conclusie van dit betoog is :

- dat het tijd wordt dat we de gegevens die we sedert jaren klakkeloos overnemen, omdat ze nu eenmaal gedrukt staan, eens kritischer gaan lezen en natrekken op basis van het bestaande en gekende archief.
- het een mooie taak zou zijn over het onderwerp zoveel mogelijk gegevens te verzamelen en uiteindelijk de vele stukken tot een geheel samen te brengen, net zoals men in de moderne archeologie pleegt te doen.

De opdracht is niet gemakkelijk. De eerste kerk van Oostende behoorde tot het Bisdom Doornik. Nu werd het Bisschoppelijk Archief van Doornik in mei 1940 door twee bombardementen verwoest. Door extrapolatie, op basis van tijdsdocumenten in zijdelings verband, moet nog heel wat informatie te vinden zijn

BRONNEN

- (1) E. VLIETINCK. Het oude Oostende en zijn driejarige belegering (1601-1604). Oostende. 1897.
- (2) J. DE MEYERE. Compendium Chronicorum Flandriae. 1531. 1538. 1568.
- (3) R. BOTERBERGHE. Historische Geografie van het overstromingsgebied van den Ijzer. In Handelingen Geschied. en Oudheidk. Gent. 1962.
- (4) R.A. Brugge. Brugse Vrije. Deel III. nr. 15875.
- (5) DE FLOU. Woordenboek der Toponymie. Brugge. 1933.
- (6) V. FRIS. Essai d'une analyse des Annales Flandriae de J. De Meyere. Gent. 1908.
- (7) DE FLOU. *ibidem*.
- (8) M. GYSSELING. Toponymisch Woordenboek (voor 1226). 1960.
- (9) Correspondentie met Brugge, Ieper, Tielt, Hulst, Merelbeke, Zwijnaarde.
- (10) E. WARLOP. Stadswapen van Oostende. In Ostendiana 1. 1972.
- (11) E. WARLOP. *ibidem*.